

*Олеся СЛИЖУК
(Запоріжжя, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В умовах демократизації українського суспільства на початку ХХІ ст. постала потреба поширення ідей справедливості, рівності у правах і свободах, соціальної толерантності, які є базовими характеристика громадянської компетентності. Це поняття Т. Ремех, услід за іншими його дослідниками, визначає як «готовність і здатність особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів і громадянської позиції. Вона передбачає наявність як певної життєвої позиції учнів, так і внутрішньої готовності до її реалізації» [5, с. 37]. Ця дослідниця зазначає, що передумовою розвитку громадянської компетентності є ухвалення Радою Європи 12 квітня 2016 року нових Рамок компетентностей для культури демократії.

У зв'язку з цим у 2018 році була прийнята «Концепція розвитку громадянської освіти в Україні» [4], а також громадянські й соціальні компетентності визнані ключовими в сучасних державних стандартах початкової та базової середньої освіти [2]. Громадянські компетентності – це «спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію» [2]. Більшість науковців, зокрема й О. Власенко, виділяють у структурі громадянської компетентності «сукупність громадянських знань, умінь, системи громадянських цінностей, досвіду громадянської діяльності, що забезпечують гармонійну взаємодію людини і суспільства, її

самореалізацію, відображаючи якісний ступінь соціалізації індивіда в громадянське суспільство» [1, с. 96].

Громадянська компетентність як ключова інтегровано формується у процесі шкільної освіти під час вивчення усіх галузей, зокрема й мовно-літературної. Значний потенціал для цього мають, зокрема, й твори сучасних українських письменників, оскільки, як вважає Т. Качак, «сучасна українська література як художньо-естетичний феномен формується під впливом світоглядної та естетичної концепцій епохи, залежить від її культурно-історичних особливостей, змінюється разом із приходом нових поколінь читачів, трансформацією суспільних уявлень про дитинство, читання, виховання, значення та функціональні параметри твору для дитини» [3, с. 3]. Інтеграція процесу формування громадянських компетентностей у шкільному курсі української літератури можлива за такими основними напрямками:

- вивчення сучасної громадянської й патріотичної лірики – введення її у шкільну програму для 5-9 класів спеціальних тем, у структурі яких поряд із класичною поезією вивчається й творчість сучасних митців (Галини Кирпи, Тетяни Майданович, Любові Якимчук, Михайла Ткача, Віктора Баранова, Сергія Жадана, Бориса Гуменюка та ін.);

- аналіз художніх творів історичної тематики, на прикладі яких відбувається формування поняття про національну пам'ять, національні й загальнолюдські цінності, акцентується увага школярів на постколоніальній тематиці (твори Володимира Рутківського, Марії Морозенко, Зірки Мензатюк, Степана Процюка, Олександра Гавроша та ін.);

- розгляд вияву традиційних для української драматургії тем у творах сучасних письменників (Артема Вишневського, Неди Нежданої, Наталії Ігнатєвої, Надії Симчич та ін.);

- формування громадянської позиції школярів у процесі вивчення реалістично-психологічної прози про сучасних дітей і підлітків, про їхні взаємини в школі, сім'ї, корисні для суспільства справи (твори Сергія Гридіна, Ірен Роздобудько, Анастасії Нікуліної, Андрія Бачинського та ін.)

- «занурення» в історичні епохи, про які йдеться в сучасній літературі через використання широкого історичного, культурно-мистецького контекстів;
- формування вміння критично осмислювати громадянську позицію письменника, працювати з різними джерелами інформації, які є витокami творчих пошуків митців;
- розвиток умінь осмислювати прочитаний художній твір, розуміти його значення для ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі;
- формування активної громадянської позиції під час позакласної роботи, проведення різноманітних суспільно корисних акцій, пов'язаних із популяризацією читання як одного із виявів духовного життя особистості.

Для реалізації цих напрямів у процесі шкільної літературної освіти необхідним є використання сучасних методів і прийомів, спрямованих на реалізацію діяльнісного підходу – виконання індивідуальних і групових проєктів, створення тематичної інфографіки, зокрема й з використанням віртуальних освітніх інструментів, комп'ютерних програм, інтерактивних вправ та прийомів розвитку критичного мислення тощо.

Формування громадянських компетентностей у літературній освіті передбачає міжпредметні зв'язки з українською та іноземними мовами, історією, зарубіжною літературою, мистецтвом, інформатикою, оскільки компетентнісний підхід в сучасній українській освіті спрямований на формування наскрізних умінь та ставлень засобами різних предметних галузей знання.

Отже, формування громадянських компетентностей сучасних школярів у процесі вивчення сучасної української літератури, прагнення наслідувати кращі зразки поведінки літературних героїв сприятимуть усебічному розвитку їх особистості, вихованню активних громадян, яким притаманне розуміння загальнолюдських і національних цінностей, свідоме ставлення до життя суспільства, прагнення до толерантних відносин у ньому. Перспективною є розробка й упровадження у шкільну літературну освіту моделей уроків та

позакласних заходів за творами сучасної української літератури, спрямованих на розвиток громадянських та соціальних компетентностей молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власенко О. Зміст та структура громадянської компетентності випускника закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62. Т. 1. С. 94–98.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ [05.03.2021]
3. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку XXI ст.: [монографія]. К.: Академвидав, 2018. 320 с.
4. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n10> [05.03.2021]
5. Ремех Т. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.

Слижук О. Формування громадянських компетентностей підлітків у процесі шкільного вивчення сучасної української літератури

Слижук Олеся – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури Запорізького національного університету, провідний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

«Формування громадянських компетентностей підлітків у процесі шкільного вивчення сучасної української літератури».

тел. 097 50 35 029

olesja_2014@ukr.net

Тези прошу опублікувати в розділі «Педагогіка». (Електронний варіант)

